

Ami Vermeerből kimaradt

Váli Dezső kiállításán különös, ritka érzés fogott el. Kiállításokat járva a benyomások nehezen írhatók le szavakkal, hiszen ha így lenne, nem lenne szükség a festészet sajátos nyelvére. Mégis az érdekes, jó, kellemes, ezt otthon is kiakasztanám magamnak, ilyet már sokat láttam, ezt nem nekem találták ki, lehet hogy van benne valami, de hozzám nem szól jelzésekkel igyekszünk magunkat kifejezni. A múzeumokban a nagy művek élményét terhelő, hogy képről-képre kell gyorsan átkapcsolni, nincs igazi lehetőség a magunkat átadó elmélyedésre. Egy-egy nagy festő gyűjteményes kiállítása ad talán legtöbbet az élményazonosulásban, hiszen minden mester saját világot alkot magának és a nézőknek, a jelentős művek ezt a sajátosan egyéni festői világot még megsokszorozzák minden odaadó nézőnek, minden alkalommal újra és újra egy-egy teljességet tárnak fel.

A teremben majdnem egyedül voltam, a pusztá falakra akasztott pusztai képekkel, s ha nem lenne a kifejezés elcsépelve, azt mondanám, hogy elakadt a lélegzetem, s ha nem lenne az élményt nem érző számára barokkos túlzás: *numen adest* – az alkotó szellem jelen van.

Pusztai falakon pusztai képek, azonos méretben, vagy húszan, körben, egymás mellett. A képeken pusztai falak, a műteremfalak, egy-egy pusztai, magányos tárgy, szék, asztal, innen-onnan nézve, látszatra ugyanaz. Minden kép más színben; barnás, vörös, szürkébb, mind monokróm a maga világában, gondos-mesterien tónusos a maga világán belül. A műterembe szűrődő fény is rejtett, nem megvilágít, csak sejtet, általában belülről – és ennek is különös jelentése van, mint minden eddig felsoroltak és minden kimondhatatlan, finom tartalomnak, amit nem is lehet kimondani, hiszen a festészet csodás, nem verbális eszközei éppen arra valók, hogy a kimondható, a fogalmazható mellé teremtsenek közvetítőként nyelveket, így is ellentmondva a korai Wittgensteinnek.

Megdöbbenő végkövetkeztetésű szintézis. A színek önmagukban emlékeztetők festőelődök sorára, a fény, a perspektíva, a sík és tér újra- és

újrafogalmazott jelentése és megjelenítése – hiszen a fény boldogság, megvilágítás, iszonyat, bánat, kétségbeesés, bizonytalanság; a perspektíva a sík és tér viszonya a valóság kötöttsége, a ráismerő öröm, a végtelenség ábrázolt távlat, a zártság kényszere vagy idill-védettsége, a jelzés szabadsága és kötöttsége az ábrázolás kötöttségével és szabadságával szemben.

Váli együttesében ezzel találkoztam. Ezzel ezekkel, hiszen ez a rejtély, a kép, az együttes így közvetít végtelen, ellentmondásos világot igen véges dimenzióban és abban, amit leírhatóan ábrázol – így lesz a befogadás egyéni élmény, esetleg rosszmagyarítás: belemagyarítás. Ha azonban a mű képes erre a belemagyarításra, azaz az egyéni asszociációk gerjesztésére, akkor mű. Itt a titok, amire hivatkoztam: a befogadók sokaságának világ-sokaságai. Így magyarózódik élményem és íráskényszerem a Váli-együttesről.

Mi minden szólal meg: Rembrandt színei, Cézanne asztalai, Vermeer műterme, de megszólal a hiány is: bizánci formák, itáliai színek, németalföldi egék és tájak, az ember ábrázolása. Vermeer műterme a leglényegesebb emlékeztető. A vermeeri műterem tele van fontos, drága és jelentéseket hordozó részletekkel, a gazdagon díszített falak, világot jelentő térkép, értékes bútorok, drapériák mind tapinthatóan finom és megtevesztően ragyogó anyagok, érezzük a bársony melegét, a sárgaréz tiszta felületeit, a fény balról áradó főszereplő a főszereplők között, ahol egy másik főszereplő a lány, a maga fizikai, jellegzetes holland valóságában és a művészet elvont ideáljaként, a gazdag polgári szobában, megtetsesült múzsa. Összejön itt minden vermeeri valóság és vermeeri jelkép, egy emberséget és gazdagságot egyesítő, gyönyörű transzcendentális illúzió megfogható valósága, hiszen ezért magasodik Vermeer minden hasonlókat ábrázoló kortársa fölé, a zárt mindenséget integráló módon egyesítő titkával.

Íme az ezredvég műterme, egy sokszorosán gazdagabb társadalom kiürült, pusztai művészvilága, szemben a több mint háromszáz évvel eze-

lőtti ígérettel, a polgári gazdagság és emberi-kulturális értékekben gazdag, a polgár védett otthonában megvalósuló nyitott-zárt világ illúziójával.

Melyik prédikálja az igazságot? Megvalósult-e a vermeeri világ, ilyen Váli-féle a miénk? Azt is megtanultuk, hogy az ember elviselhető életének értékén túl nem nagyon létezik teljes, egyértelmű igazság, így mind a kettő az Egész része, így igazság, amire figyelni kellett és figyelni kell, hi-

szen a vermeeri idillé is ugyanolyan maradandóan él bennünk, mint a kiürülésé. Ma valószínűleg erre kell jobban figyelniünk, ezért is jelentős Váli Dezső magas erkölcsi normájú igazsága, erős és hiteles művészi tanúságtétele.

Schaar Erzsébet utcája óta nem volt ilyen megrendítő élményem a magyar képzőművészet együtteseinek láttán. Örülnék, ha tanulságként megőrződne, együttesként, közgyűjteményben.

Váli Dezső Műeremcsok asztalkával 100x100 1990.

